

פרשת וארא התש"פ

"גלות מצרים - יצירת היותם של עם ישראל"

א. "וידבר אלהים אל משה, ויאמר אליו - אני יהוה. וארא אל אברהם אל יצחק ואל יעקב - באל שדי, ושמי יהוה, לא נודעתי להם. וגם הקמתי את בריתי אתם, לתת להם את ארץ כנען, את ארץ מגריהם - אשר גרו בה. וגם אני שמעתי את נאקת בני ישראל, אשר מצרים מעבדים אתם, ואזכר את בריתי. לכן אמר לבני ישראל אני יהוה, והוצאתי אתכם מתחת סבלת מצרים, והצלתי אתכם מעבדתם, ונאלתי אתכם בזרוע נטויה, ובשפטים גדלים. ולקחתי אתכם לי לעם, והייתי לכם לאלהים, וידעתם כי אני יהוה אלהיכם, המוציא אתכם מתחת סבלות מצרים. והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי - לתת אתה לאברהם ליצחק וליעקב, ונתתי אתה לכם מורשה, אני יהוה. וידבר משה כן אל בני ישראל, ולא שמעו אל משה, מקצר רוח ומעבדה קשה", (שמות, ו', בי - ט').

ב. את מאמר זה, נפתח במספר קושיות,

חלקם כבר נשאלו - ע"י רבותינו זיע"א, וחלקם אנו שואלים - כשאלות הבנה, לצורך ביאור מאמר זה, וכדלהלן:

א. בברית בין הבתרים, כאשר מודיע הקב"ה לאברהם אע"ה, את אשר ישתעבדו בניו בארץ מצרים,

צריך ביאור, מפני מה, לא התפלל והעתיר אברהם אע"ה - להקב"ה - לצורך ביטול השיעבוד,

וכדרך שהתפלל והעתיר, על סדום ועמורה -

הגם, שהם אינם בניו.

ב. על הפסוק (שמות, אי' - ח'), "ויקם מלך חדש על מצרים, אשר לא ידע את יוסף",

נחלקו רבותינו¹, האם "חדש ממש", או שמא "נתחדשו גזירותיו",
והנה, ל-ב' דעות אלו, הדבר צריך ביאור,
למ"ד "חדש ממש", וכי לא שמע אותו המלך, חדש ככל שיהיה, על מורשתו
ופעלו של יוסף הצדיק,
ולמ"ד "שנתחדשו גזירותיו", היאך יכול אותו פרעה, להפוך את עורו, ולשכוח
את יוסף הצדיק, אשר החיה את מצרים ואת כלכלתה.
ג. על הפסוק (שמות, ו' - ט'), "וַיִּדְבֹר מֹשֶׁה בְּנֹאֲמָיו לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא שָׁמְעוּ אֵל
מֹשֶׁה, מִקְּצֶר רֹחַ וּמִעֲבֹדָה קָשָׁה",
דרשו רבותינו ז"ל (שמות רבה, פרשה ו', ה'):
"הָיָה קָשָׁה בְּעֵינֵיהֶם לְפָרֹשׁ מִעֲבֹדַת כּוֹכָבִים",
והיינו, שסיבת הדבר שלא שמעו בני ישראל, לקולו של משה רע"ה, מחמת שהיו
משוקעים בעבודה זרה,
והדבר צריך ביאור, וכי נוח להם בעבדות -
וכי עבודה זרה, שווה, בכדי שישארו עבדים משוללים מן הבחירה.
ד. בפרשתן, אנו מוצאים ז' מכות, מתוך י' המכות - שנתן הקב"ה על מצרים,
והדבר צריך ביאור, מפני מה לא הביא הקב"ה על מצרים, מכה אחת גדולה
וחזקה.
ה. במכת דָּבַר נאמר (שמות, ט', כ' - כא'), "הִזְרֵא אֶת דְּבַר יְהוָה מִעֲבָדֵי פְרָעָה,
הַנִּיֵּס אֶת עֲבָדָיו וְאֶת מִקְנֵהוּ - אֶל הַבְּתִימִים. וְאֲשֶׁר לֹא שָׂם לְבֹו אֵל דְּבַר יְהוָה, וַיַּעֲזֹב
אֶת עֲבָדָיו וְאֶת מִקְנֵהוּ בַשָּׂדֶה",
והדבר צריך ביאור, אחרי שראו את דבר ה' קיים, ואחר שראו כי משה אמת
ותורתו אמת,

¹ עירובין, נג' ע"א. סוטה, יא' ע"א.

והיא פלוגתת רב ושמואל, שם.

וכי היו משאירים את בהמותם בחוץ,

ואם כן, הפליאה היא, הן על אותם שהכניסו - מחמת יראת שמים. והן על אותם שלא הכניסו, וכי לא חששו מקיום דבר ה'.

ו. הפסוק הראשון בעשרת הדברות, הוא (שמות, כ' - ב'), "אֲנֹכִי ה' אֱלֹהֶיךָ, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִיךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם - מִבֵּית עַבְדִּים, לֹא יִהְיֶה לְךָ אֱלֹהִים אֲחֵרִים עַל פְּנֵי", והדבר צריך ביאור ², מדוע הזכיר הי"ת בדיבורו הראשון, את יציאת מצרים, בדווקא,

ולא הזכיר את בריאת העולם, שהיא יצירת העולם.

ז. בהרבה מצוות, מזכיר לנו הקב"ה, שטעם קיום המצווה, הוא, "זכר ליציאת מצרים",

ושוב צריך ביאור, מפני מה,

וכי לא די בזה, שיום יום, אנו מזכירים ג' פעמים, בקריאת שמע, את יציאת מצרים.

ח. בהגדה של פסח ³, מצינו:

"בְּכֹל דֹר וְדֹר, חָיַב אָדָם לְרַאות אֶת עַצְמוֹ, כְּאִלּוּ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם",

והדבר צריך ביאור, היאך יכול האדם להתחייב - על קיום דבר שאינו זוכר אותו.

ג. על הפסוק (שמות, ז', - יד'), "וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל מֹשֶׁה, כְּבֹד לֵב פְּרַעֲה, מֵאֵן לְשַׁלַּח הָעָם",

דרשו רבותינו ז"ל (מדרש רבה, פרשה ט', ח'): :

"מָה הַכְּבֹד כּוֹעֵס, אִף לְבוֹ שֶׁל זֶה נַעֲשֶׂה כְּבֹד".

ובמסכת חולין (קט"ו ע"ב), מצינו:

² כן נתקשה שם, רבינו אברהם אבן עזרא זיע"א.

³ וכן היא דעת רבן גמליאל, במסכת פסחים, פ"י מ"ה.

"אמרה ליה ילתא לרב נחמן, מכדי, כל דאסר לן רחמנא שרא לן כוותיה, אסר לן
דמא - שרא לן כבדא",
והיינו, שכל דבר שאסרה התורה, התירה משהו כנגדו, וכשאסרה התורה "דם"⁴,
התירה כנגדו "כבד" -

⁴ גבי איסור דם, כתבה התורה, את האיסור ב-ה' מקומות, וכדלהלן:

- א. "אך-בֶּשֶׂר בְּנִפְשׁוֹ דָמוֹ, לֹא תֹאכְלוּ", (בראשית, ט' - ד').
ב. "חַקֵּת עוֹלָם לְדֹרֹתֵיכֶם, בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם, כָּל-חֶלֶב וְכָל-דָם לֹא תֹאכְלוּ", (ויקרא, ג' - יז').
ג. "וְכָל-דָם לֹא תֹאכְלוּ, בְּכָל מוֹשְׁבֹתֵיכֶם, לְעוֹף, וְלַבְּהֵמָה. כָּל נֶפֶשׁ, אֲשֶׁר תֹאכַל כָּל דָם - וְנִכְרַתָּה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא
מֵעַמִּי", (ויקרא, ז', כו' - כז').
ד. "וְאִישׁ אִישׁ מִבֵּית יִשְׂרָאֵל, וּמִן-הַגֵּר הַגֵּר בְּתוֹכְךָ - אֲשֶׁר יֹאכַל כָּל-דָם, וְנִתְּתִי פְּנֵי בְּנֵי הָאֲקָלָת אֶת-הַדָּם,
וְהִכְרַתִּי אֹתָהּ מִקְרַב עִמָּה. כִּי נֶפֶשׁ הַבֶּשֶׂר בַּדָּם הוּא, וְאֲנִי נִתְּתִיו לָכֶם עַל-הַמִּזְבֵּחַ לְכַפֵּר עַל נַפְשֹׁתֵיכֶם, כִּי-הַדָּם
הוּא בְּנֶפֶשׁ יִכְפֹּר. עַל כֵּן אֲמַרְתִּי לְבְנֵי יִשְׂרָאֵל, כָּל נֶפֶשׁ מִכֶּם לֹא תֹאכַל דָם, וְהַגֵּר בְּתוֹכְכֶם לֹא יֹאכַל דָם",
(ויקרא, יז', י' - יב').
ה. "אך פֶּאֶשֶׁר יֹאכַל אֶת הַצֵּבִי וְאֶת הָאֵיל כֵּן תֹאכְלוּ, הַטֵּמֵא וְהַטְּהוֹר יִחְדּוּ יֹאכְלוּ. רַק חֲזַק לְבַלְתִּי אֶכַּל הַדָּם, כִּי
הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ, וְלֹא תֹאכַל הַנֶּפֶשׁ עִם הַבֶּשֶׂר", (דברים, יב', כב' - כה').

ובטעם האיסור, מצינו ב' דעות בראשונים, וכדלהלן:

- א. שיטת הרמב"ם בספרו "מורה נבוכים" (חלק ג', פרק מו'), וז"ל:
"ודע, כי הדם היה טמא מאד בעיני הצאבה (-שם של כת-), ועם זה היו אוכלים אותו, מפני שהיו חושבים
שהוא מזו השדים,
וכשאלו אותו מי שאכלו - כבר השתתף עם השדים. ויבואו ויודיעוהו העתידות, כמו שידמו ההמון ממעשי
השדים.
והיו שם אנשים שהיה קשה בעיניהם אכילת הדם, כי הוא דבר שימאסו טבע האדם, והיו שוחטים בהמה
ומקבלים דמה בכלי או בחפירה, ואוכלים בשר השחיטה ההיא סביב דמה - והיו מדמים במעשה ההוא
שהשדים יאכלו הדם, אשר הוא מזונם, והם יאכלו הבשר - ובזה תהיה האהבה והאחווה והרעות להם, בעבור
שאכלו כולם על שולחן אחד ובמושב אחד - ויבואו להם השדים ההם, לפי מחשבתם, בחלום ויגידו להם
העתידות, ויזעילו להם.
אלו כולם דעות, שהיו נמשכים אחריהם בזמנים ההם, ובחרים אותם, והיו מפורסמות, לא היה ספק לאחד מן
ההמון באמיתותם.

וכמו שפירש שם רש"י, וז"ל:

"הכבד - כולו דם הוא, קרוש, טעם דם לו".

וכיוון שנתבאר לנו, ש"הכבד הוא דם - והדם הוא הנפש",

ממילא, מי שחי "חיי כבד - כפרעה", אז חייו הם חיי דם.

וטבע הדם, הוא, רותח,

הדם הוא משתולל ללא פורפורציות.

ואם כן, החי חיי "דם" -

הרי חי הוא חיי "תאוות".

אך, יתירה מזאת מצינו, שלא רק פרעה חי חיים שכאלו, אלא, כל האומה המצרית
נהגה באותם חיי חומרנות ומתירנות,

וכמו שכתב יחזקאל הנביא (כג' - כ'), **"וַתַּעֲגֹבָה עַל פְּלִגְשִׁיָּהֶם, אֲשֶׁר בְּשָׂר חַמּוּרִים
בְּשָׂרָם, וְזָרְמַת סוּסִים זָרְמָתָם".**

וכשהאדם חי עם אומה כזאת, ועם מלך שמשרת את צרכיהם - ומשתתף עמם
במעשיהם, הרי הוא דבק בהם ועושה כמעשיהם -

והיינו, שאף עם ישראל, נעשו כאלו.

ובאה התורה השלמה ליודעיה - להסיר אלו החליים הנאמנים, ואסרה אכילת הדם - ועשתה חיזוק
באיסורו,

כמו שעשתה ב'עבודה זרה' בשוה - אמר ית', 'ונתתי פני בנפש האוכלת את הדם' וגו' - כמו שאמר ב'נותן
מזרעו למולך', 'ונתתי את פני בנפש ההיא'.

ב. שיטת הרמב"ן (ויקרא, יז', יא' - יב') - שטעם האיסור, הוא, על סמך הפסוקים המורים שנפש בעלי
החיים מתבטאת בדמם ("כי הדם הוא הנפש"),

ולפיכך, אף על פי שהתירה התורה (לאחר דור המבול) לבני האדם ליהנות מבשר בעלי החיים, לא התירה -
אלא את אכילת בשר הבהמה בעת הקרבת קרבן, אך לא את הדם שהותר רק לצורך כפרה על האדם
בזריקתו על המזבח,

"כי אין לבעל נפש שיאכל נפש, כי הנפשות כולן לא-ל".

וכמו שכתב הרמב"ם (בפ"ו מהלכות דעות ה"א), וז"ל:
"דרך ברייתו של אדם, להיות נמשך בדעותיו ובמעשיו אחר רעיו וחבריו, ונוהג
כמנהג אנשי מדינתו".

ד. והנה, דרשו רבותינו ז"ל (ויקרא רבה, פרשה לב', ה'):
"רב הונא אמר בפ"ם בר קפרא, בשביל ארבעה דברים נגאלו ישראל ממצרים,
שלא שנו את שמם, ואת לשונם, ולא אמרו לשון הרע, ולא נמצא ביניהם אחד מהן
פרוץ בערוה".

ואפשר, שאומנם גדרו את עצמם,
אך כשלא היו גדורים בתורה, אזי, ההשקפות פסולות.
והנה, במדרש (שמות רבה, פרשה א', ח') דרשו רבותינו ז"ל:
"רבנו פתחין פתחא להאי קרא (הושע, ה' - ז'), בה' בגדו כי בנים זרים ילדו - עתה
יאכלם חדש את חלקיהם,
ללמדך, כשמת יוסף הפרו⁵ ברית מילה, אמרו נהיה כמצרים.

מכאן אתה למד, שמשך מלך ביציאתו ממצרים.
וכיון שעשו כן, הפך הקדוש ברוך הוא האהבה שהיו המצריים אוהבין אותו,
לשנאה,

שנאמר (תהילים, קה' - כה'), 'הפך לבם לשנא עמו להתנכל בעבדיו',
לקים מה שנאמר (הושע, ה' - ז'), 'עתה לאכלם חדש את חלקיהם'."

⁵ במסכת סנהדרין (מד' ע"א) למדנו:

"אמר רבי אילעא משום רבי יהודה בר מספרתא, עכן מושך בערלתו היה. כתיב הכא (יהושע, ז' - יא'), 'וגם
עברו את בריתי' - וכתוב התם (בראשית, יז' - יד'), 'את בריתי הפר'."

והרש"ש (שם), הביא לדברי הגמרא במסכת יבמות (עב' ע"א), "את בריתי הפר - לרבות את המשוך".

ומבואר, שאין הכוונה שלא קיימו מצוות מילה כלל, אלא, שהיו מושכין בעורלותיהן. ומה שמשך מלך ביציאתו
ממצרים, הוא מדרבנן - וקרא אסמכתא בעלמא הוא, וכמבואר במסכת יבמות הנ"ל.

והנה, על הפסוק הנ"ל, "עַתָּה יֹאכְלִים חֶדְשׁ אֶת חֶלְקֵיהֶם", דרשו רבותינו ז"ל (ילקוט שמעוני, הושע, פרק ה', רמז תקכ"ו):

"שנחלקו מאחר הקדוש ברוך הוא".

ובסה"ק י"שם⁶ משמואל"י, ביאר בזה, כדלהלן:

דהנה, על הפסוק (אסתר, א' - ב'), "בַּיָּמִים הָהֵם, כְּשֶׁבַת הַמֶּלֶךְ אַחֲשֵׁרוּשׁ עַל כֶּסֶף מַלְכוּתוֹ, אֲשֶׁר בְּשׁוֹשׁן הַבִּירָה",

דרשו רבותינו ז"ל (אסתר רבה, פרשה א', י"ז) -

"זֶה הוּא אֶחָד מִן הַמְּקוֹמוֹת, שֶׁהָיוּ מְלָאכֵי הַשָּׂרֵת מְדַדִּין פִּיתְקִין לְפָנֵי הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא,

שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים לְפָנָיו - רְבוּנוּ שֶׁל עוֹלָם, בֵּית הַמֶּקְדָּשׁ חָרַב וְרָשָׁע זֶה יוֹשֵׁב וְעוֹשֶׂה מְרִזְחִין,

אָמַר לָהֶם, תָּנוּ יָמִים כְּנֶגֶד יָמִים,

הַדָּא הוּא דְכָתִיב (נחמיה, יג' - טו'), 'בַּיָּמִים הָהֵם רָאִיתִי בִיהוּדָה דְרָכִים גְּתוֹת בְּשַׁבָּת' וְגו'."

והביא בזה, מאביו, הגה"ק בעל "אבני נזר" זיע"א -

שתשובת הקב"ה למלאכי השרת, היתה, שכיוון שחיללו ישראל את השבת, שנתנה למנוחה ולעונג. לקחו אומות העולם, את המנוחה והעונג מישראל.

ולפי זה, ביאר ה"שם משמואל"י -

שהיות ויוסף הצדיק, היה נקרא במדרגתו 'צדיק⁷ חי',

⁶ שמות, שנת תרע"א.

⁷ בסה"ק "קדושת יום טוב" (פרשת ויגש) כתב, ז"ל:

"ובמדרש (עיין בראשית רבה, פרשה צד', ג'. - ולא מצאתיו שם-) ז"ל, 'כשראה יעקב את העגלות אשר שלח יוסף לשאת אותו, אמר הוא, ודאי אני יודע שיוסף לא חטא באשת פוטיפר', עכ"ל והיא פלאי.

ואפשר לפרש, בהקדם מה שכתב א"ז צוקללה"ה, בספרו "ישמח משה", על הפסוק (בראשית, מה' - כו'), 'עוד יוסף חי, וכי הוא מושל בכל ארץ מצרים' -

וכשעובד האדם את הקב"ה, בחיות ובשמחה, אזי, מתחדש בו עוד כוח. וכמאמר הנביא (ישעיה, מ' - לא'), "יִקְוֶה יִהְיֶה יִחְלִיפוּ כָח, יַעֲלוּ אֲבָר פְּנֵשָׁרִים, יָרוּצוּ וְלֹא יִיָּגְעוּ, יִלְכוּ וְלֹא יִיָּעֲפוּ",

ובכל חיי חיותו של יוסף הצדיק, היה נשפע ממנו על כל עם ישראל - כוח לעבוד את הקב"ה בהתחדשות תמידית,

וכוח זה, ניתן לו מכוח "שמירת הברית".

וכיוון שמת יוסף, והפרו בית מילה -

ופגמו במידת היסוד, בטלה מהם ההתחדשות בעבודת ה' -

וממילא, שוב לא היו "גדורים" כל כך -

וכיוון שכך, לקחו אומות העולם את אותו הכוח, ואת אותה ההתחדשות, ונשתעבדו בהם.

ה. והנה, המשיכו בני ישראל, בדרכם זו,

עד כדי כך, שהיו שקועים ומזוהמים בתוככי הטומאה.

שהיה יעקב דואג ובוכה, ממה נפשך, אם מת בוכה על מיתתו, ואם הוא חי זו קשה יותר מן הראשונה כי בודאי נטמע בין האומות עובדי עבודת אלילים -

לאשר שידע שאין בעולם עבדי השי"ת, כי אם הוא ובני ביתו -

ודבר רחוק הוא, להיות נער אחד עומד בצדקו בין הרבה רשעים -

וח"ו נעשה רשע, ובחיי קרוי מת. כאמרם (ברכות, יח' ע"ב), 'רשעים בחייהם קרויים מתים'.

וזהו שכתוב, שאמרו לו 'עוד יוסף חי'. דהיינו, שהוא צדיק שקרוי חי שהוא העיקר, ואח"כ הטפל 'וכי הוא מושל',

ועל זה שאמרו כי הוא חי, 'ויפג לבו כי לא האמין להם', כי חשב שהם אינם מבינים הדבר הזה - ואולי רימה אותן בחכמתו ואין תוכו כברו,

וכיון דלא האמין זה, לא היה בעיניו הבשורה של חיות הגשמיות לכלום,

יוסף הבין זה, פן ידאג עליו אביו כן, על כן שלח לו לסימן פרשת עגלה ערופה ... הראה לו, שהוא עומד בצדקתו, ע"י פרשת עגלה ערופה, עיי"ש בדבריו כי נעמו".

והגורם לכך, היה, התרשלותם מ"עסק התורה",
וכידוע, שכאשר מתנתק האדם מן התורה"ק, אזי, מחשבת העריות הפוגמת
בקדושת הברית ובמידת היסוד, מתגברת ונאחזת בו ⁸.

וממוצא הדברים, נוכל להבין את קושיא ג' (שבאות ב'), וכדלהלן:
דברי רבותינו ז"ל (שמות רבה, פרשה ו', ה'), על הפסוק (שמות, ו' - ט'), "וַיִּדְבֹר
מִנְּשָׁה כֶּן אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, וְלֹא שָׁמְעוּ אֶל מֹשֶׁה, מִקְּצֶר רוּחַ וּמֵעֲבֹדָה קָשָׁה" -
"הָיָה קָשָׁה בְּעֵינֵיהֶם לְפָרֵשׁ מֵעֲבֹדַת כּוֹכְבִים" -

כך הם: "קצצר רוח", פירושו, "קצצר רוחניות" ⁹,
וכשיש "קצצר רוחניות", אין לאדם חשק לעסוק בדברי תורה,
וכשאין לאדם חשק לעסוק בדברי תורה, האדם, לא חלי ולא מרגיש ש"עבד"
הוא,

ו"עבדא בהפקירא ניחא ליה" ¹⁰.

והוא פירוש רבינו ה"אור החיים" הקדוש זיע"א, על הפסוק (דברים, כו' - ו'),
"וַיִּרְעוּ אֶתְנֹו הַמִּצְרִים, וַיַּעֲנוּנוּ, וַיִּתְּנוּ עֲלֵינוּ עֲבֹדָה קָשָׁה", וז"ל:

"וירעו אותנו" - פירוש, עשו אותנו רעים כמותם",

כיוון, שנעשינו רעים על עצמינו, ורוחניותינו.

ו. ולאור המבואר, היו צריכים עם ישראל, לקבל את כל מכות מצרים,
עליהם,

ובאמת, שכן הוא,

⁸ וכפי שכתב הרמב"ם בסוף הלכות איסו"ב.

⁹ וכעין זה, כתב רבינו ה"אור החיים" הקדוש זיע"א, על פסוק זה, וז"ל:

"אולי, כי לצד שלא היו בני תורה, לא שמעו,

ולזה יקרא 'קוצר רוח', כי התורה מרחבת לבו של אדם".

¹⁰ גיטין, יג' ע"א.

דהנה, בטעם נתינת האותות והמופתים - למצרים, כתב רש"י (שמות, ז' - ג'),
וז"ל:

"וכן מדתו של הקב"ה, מביא פורענות על האומות עובדי אלילים, כדי שישמעו
ישראל וייראו,

שנאמר (צפניה, ג' - ו'), 'הַכְרַתִּי גוֹיִם נְשָׁמוּ פְּנוֹתָם וְגוֹי, (שם, ז') - 'אֶמְרָתִי אֶדְּ
תִּיךְ אֹתִי תִקְחִי מוֹסְרִי'."

וביאור דבריו הקדושים:

שכל מה שמעניש הקב"ה, את אומות העולם,

הוא,

רק בעבור שיקחו עם ישראל, "מוסר",

ויפנימו לתוך "ליבם ונפשם", את מורא הקב"ה,

ועל ידי כך, יתחזקו וישובו אל ה', בבחינת (הושע, יד' - ג'), "קָחוּ עִמָּכֶם דְּבָרִים,
וְשׁוּבוּ אֶל יְהוָה, אֲמָרוּ אֱלֹהֵי כָל תְּשׂא עֵוֹן וְקַח טוֹב, וְנִשְׁלַמָּה פְּרִים שְׁפָתֵינוּ."

ומבואר:

דכאשר עם ישראל, אינם לומדים, מתכליתם של מכות מצרים,

אזי, ראויים הם, לקבל על עצמם - את מכות מצרים.

ז. ומעתה, צריכים אנו לביאור דברי הרמב"ן זיע"א¹¹, וז"ל:

"ועתה, אומר לך כלל בטעם מצוות רבות.

הנה, מעת היות עבודת גילולים בעולם מימי אנוש, החלו הדעות להשתבש
באמונה,

מהם כופרים בעיקר, ואומרים, כי העולם קדמון ...

ומהם מכחישים בידיעתו הפרטית ...

¹¹ שמות, יג' - טז'.

ומהם שיודו בידיעה, ומכחישים בהשגחה ... שלא ישגיח האל בהם, ואין עמהם
עונש או שכר ...

**וכאשר ירצה האלהים בעדה או ביחיד, ויעשה עמהם מופת בשנוי מנהגו של
עולם וטבעו -**

יתברר לכל, בטול הדעות האלה כולם -

כי המופת הנפלא, מורה, שיש לעולם אלוה מחדשו, ויודע ומשגיח ויכול.

וכאשר יהיה המופת ההוא, נגזר תחלה מפי נביא, יתברר ממנו עוד אמיתת
הנבואה,

כי ידבר האלהים את האדם, ויגלה סודו אל עבדיו הנביאים, ותתקיים עם זה
התורה כולה ...

ובעבור כי הקב"ה - לא יעשה אות ומופת, בכל דור, לעיני כל רשע או כופר,

יצוה אותנו, שנעשה תמיד זכרון ואות, לאשר ראו עינינו,

ונעתיק הדבר אל בנינו, ובניהם לבניהם, ובניהם לדור אחרון.

והחמיר מאד בעניין הזה,

כמו שחייב כרת באכילת חמץ (שמות, יב' - טו'),

ובעזיבת הפסח (במדבר, ט' - יג').

והצריך, שנכתוב כל מה שנראה אלינו באותות ובמופתים,

על ידינו, ועל בין עינינו,

ולכתוב אותו עוד - על פתחי הבתים במזוזות,

ושנזכיר זה בפינו, בבקר ובערב ... ושנעשה סוכה בכל שנה.

וכן כל כיוצא בהן, מצוות רבות - זכר ליציאת מצרים.

והכל, להיות לנו בכל הדורות, עדות, במופתים שלא ישתכחו,

ולא יהיה פתחון פה, לכופר, להכחיש אמונת האלהים -

כי הקונה מזוזה בזוז אחד, וקבעה בפתחו, ונתכוון בעניינה, כבר הודה בחידוש העולם, ובידיעת הבורא והשגחתו, וגם בנבואה, והאמין בכל פינות התורה, מלבד, שהודה, שחסד הבורא גדול מאד על עושי רצונו, שהוציאנו מאותו עבדות לחירות ...

וכוונת כל המצוות, שנאמין באלהינו, ונודה אליו שהוא בראנו".

ח. וממוצא הדברים, נוכל להבין את קושיות, א' - ו' - ז' - ח' (שבאות ב'), וכדלהלן:

טעם הדבר, שלא התפלל והעתיר אברהם אע"ה - להקב"ה - לצורך ביטול השיעבוד,

הוא, מחמת, שבלא השיעבוד, אין דבר מיוחד לאומתינו,

ובשיעבוד מצרים, השכלנו, מהו אדם ללא תורה ומצוות.

טעם הדבר, שהזכיר הי"ת בדיבורו הראשון, את יציאת מצרים, בדווקא,

ולא הזכיר את בריאת העולם, שהיא יצירת העולם,

הוא, מחמת, שבשעת יציאת מצרים, גילה הי"ת לעם ישראל - את כוחו וגבורתו - באותות ובמופתים,

שבהם, הודיע לעין כל, את א-להותו יתברך,

לבלתי יכולת, לכופר, לכפור בה.

טעם הדבר, שבהרבה מצוות, מזכיר לנו הקב"ה, שטעם קיום המצווה, הוא, "זכר ליציאת מצרים",

הוא, מחמת, המבואר בדברי הרמב"ן דלעיל,

וכעניין שביארנו, את טעם הדבר, שהזכיר הי"ת בדיבור הראשון - זכר ליציאת מצרים.

טעם הדבר, ש"בְּכֹל דֹר וְדֹר, חָיַב אָדָם לְרְאוֹת אֶת עַצְמוֹ, כְּאִלוֹ הוּא יֵצֵא מִמִּצְרַיִם", ואע"פ, שהוא דבר שאינו זוכר אותו,

הוא, מחמת, שההתבוננות בחיים ללא תורה, וההתבוננות בחיי תורה -
מגלה ומראה לאדם, את ההבדל העצום שביניהם.

ט. על הפסוק (בראשית, מז' - ז'), "וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת יַעֲקֹב אָבִיו, וַיַּעֲמְדֵהוּ לְפָנָיו
פְּרֹעָה, וַיִּבְרָךְ יַעֲקֹב אֶת פְּרֹעָה",

כתב רש"י הקדוש, והוא מהמדרש תנחומא, וז"ל:

"ומה ברכה ברכו, שיעלה נילוס לרגליו,

לפי שאין מצרים שותה מי גשמים, אלא, נילוס עולה ומשקה,

ומברכתו של יעקב ואילך, היה פרעה בא אל נילוס, והוא עולה לקראתו - ומשקה
את הארץ".

ולפי זה, הדבר צריך עיון רב:

א. היאך יכל פרעה, לומר¹², "לִי יֵאָרֵי, וְאֲנִי עֹשֵׂתֵנִי",

והלא, לולי יעקב אע"ה, לא היתה ברכה בְּיָאוֹר.

ב. תינח פרעה, כאדם יחיד, אבל העם - וכי לא ראו את ההבדל שנעשה
בְּיָאוֹר, קודם ביאתו של יעקב אע"ה למצרים, ל-לאחר ביאתו.

ג. תינח העם, אבל בני הבית והשרים, וכי לא ראו את פרעה, במצב של איפוק
- במשך כל היום,

וכי לא הרגישו, בשעת יציאתו בבוקר.

ומכוח קושיות אלו, עלינו לְיַסֵּד יְסוּד אֶחָד, ולומר כך:

האדם, נהנה ואוהב, לחיות בטעות,

האדם, נהנה ואוהב, לחיות בשטחיות,

האדם, נהנה ואוהב, לחיות ללא התבוננות,

וגם אם יעירוהו לכך, קשה לו לומר -

¹² יחזקאל, כט' - ג'.

ט-ע-י-ת-י.

ולכן, יכל פרעה, להעיד על עצמו, שהוא ברא את הַיָּאֹר, הגם, שאינו מאמין במה שיוצא מפיו,

ולכן, לא הרגישו המצרים, בהבדל, שנעשה בַּיָּאֹר, קודם ביאתו של יעקב אע"ה למצרים, ל-לאחר ביאתו,

ולכן, אף בני הבית והשרים, לא הרגישו,

כי החי חיי טעות, קשה לו להודות על עצם טעותו -

קשה לו, להתבונן על דרכיו -

וממילא, לתקן את מעשיו.

וממוצא הדברים, נוכל להבין את קושיות, ב' - ד' - ה' (שבאות ב'), וכדלהלן:

טעם הדבר, שמלך מצרים ה"חדש", לא הכיר את יוסף,

הן למ"ד "חדש ממש", והן למ"ד "שנתחדשו גזירותיו",

הוא, מחמת, שהאדם החי חיי טעות, והאדם החי חיים שטחיים,

אוהב לעשות את עצמו, כמי שאינו יודע,

משום שבכך, אין לו מחויבות, וכל מעשיו "כשרים" הם.

טעם הדבר, שלא הביא הקב"ה על מצרים, מכה אחת גדולה וחזקה,

הוא, מחמת, שתכלית נתינת המכות על מצרים -

היה, ספר מוסר והנהגה, לעם ישראל -

תחיו בהתבוננות -

ואף אם טעיתם, תגידו ט-ע-י-נ-ו,

ובכדי להגיע למעלה זו, צריך תהליך ארוך -

תהליך, שלוקח זמן של עשרת המכות.

טעם הדבר, שבמכת דְבַר נאמר (שמות, ט', כ' - כא'), "הִירָא אֶת דְבַר יְהוָה מֵעַבְדֵי פְרַעָה, הֵנִיס אֶת עַבְדָּיו וְאֶת מְקַנְהוּ - אֶל הַבְּתִים. וְאָשֶׁר לֹא שָׁם לְבוּ אֶל דְבַר יְהוָה, וַיַּעֲזֹב אֶת עַבְדָּיו וְאֶת מְקַנְהוּ בְשִׁדְהָ",

הוא, מחמת, שאין הדברים כסיפורי מעשיות בעלמא,

אלא, להודיעך, שאף אלו שהאמינו בכוחו וגבורתו של הבורא ית"ש -

היה קשה להם, להודות, בכוח טעותם,

ודבר זה, נובע, מחיסרון ביראת שמים.

וממילא, שהדבר הוא לימוד לעם ישראל:

הינכם מאמינים בהקב"ה,

אך יש אמונה, ויש אמונה,

יש אמונה, ללא יראת שמים, בשטחיות, וללא התבוננות,

ויש אמונה, עם יראת שמים, ובהתבוננות המעשה.

זוהי גלות מצרים, וזוהי גאולת מצרים:

גלות מצרים, נוצרת, בחיסרון תורה,

גלות מצרים, נוצרת, בדיבוק באומות שפילות,

גלות מצרים, נוצרת, בדיבוק באמונות טפילות.

אבל -

גאולת מצרים, נוצרת, בדיבוק בתורה הקדושה,

גאולת מצרים, נוצרת, על ידי ריחוק מעריות ואביזרייהו,

גאולת מצרים, נוצרת, על ידי התבוננות בגבורות ה' יתברך, במעשיו, ובהשגחתו

הפרטית על כל ברואיו.

ממוצא הדברים, אנו למדים:

כי אוי ואבוי, למי שאינו רואה את עצמו כך,

מי שאינו רואה את עצמו כך -

הוא עדיין בגלות מצרים -

הוא עדיין "עבד", על כל המשתמע בכך.

אך מי שרואה את עצמו כך -

אזי, בן חורין הוא -

כיוון, שכבר נגאל ממצרים,

כיוון, ש"אין לך בן חורין, אלא, כל מי שהוא עוסק בתורה"¹³.

יזכינו ה' יתברך, להיות מן הנגאלין ממצרים, אמן.

¹³ פסיקתא זוטרטא, שמות, לב' - טז'.

וכעין זה: במסכת כלה רבתי, פ"ה ה"ג. ובמדרש ילמדינו, פרשת "חוקת".